

PAPER DETAILS

TITLE: Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sürdürülebilirlik Bilinci Açısından İncelenmesi

AUTHORS: Fatma Özge BAYRAM,Tuba CENGELCI KÖSE

PAGES: 500-531

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2758133>

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sürdürülebilirlik Bilinci Açısından İncelenmesi¹

Examining Social Studies Textbooks in Terms of Sustainability Awareness¹

Fatma Özge BAYRAM² Tuba ÇENGELCİ KÖSE³

Makale Türü⁴: Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi: 08.11.2022

Kabul Tarihi: 30.05.2023

Atf İçin: Bayram, F. Ö. ve Çengelci Köse, T. (2023). Sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilirlik bilinci açısından incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (AUJEF)*, 7(3), 500-531.

ÖZ: Sürdürülebilirlik, çevre ile insan etkileşiminde çevrenin en doğal haliyle korunması, insanın çevre üzerindeki olumsuz etkilerini çevreyi geri kazanabilmek adına düzenlemesi biçiminde tanımlanabilir. Çevresel konuların ele alınmasında ve çevreye yönelik bilinç kazandırılmasında önemli bir yere sahip olan sosyal bilgiler dersi öğrencilerde çevreye karşı bilgi, tutum ve katılım sağlamayı amaçlamaktadır. Sosyal bilgiler dersinin bu amaçlarını gerçekleştirmesinde önemli materyallerden biri de ders kitaplarıdır. Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışma ile sosyal bilgiler dersinde eğitim materyallerinden olan ders kitaplarının sürdürülebilirlik bilincine yer verme durumu açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın veri kaynağını 2020-2021 eğitim öğretim yılında okutulmak üzere basılmış 4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Nitel araştırma yaklaşımının benimsendiği bu çalışmada doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırma sonuçları sosyal bilgiler 4., 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincine yönelik ünite ve konulara yer verildiğini ancak bu içeriğin sürdürülebilirlik bilinci kazandırma bağlamında sınırlı olduğunu göstermektedir. 4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmayı amaçlayan çalışmaların ise açık uçlu sorular, okuma parçaları, proje çalışmaları, çoktan seçmeli sorular ve araştırma soruları olarak çeşitlendirildiği görülmüştür. Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ünite, konu ve çalışmaların sayısının artırılması ile sosyal bilgiler ders kitaplarının diğer derslerin kitapları ile karşılaştırılarak incelenmesi önerilmiştir.

Anahtar sözcükler: Ders kitabı, sosyal bilgiler, sürdürülebilirlik

¹ Bu çalışma 9. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuş, özeti sempozyum özet kitapçığında yer almıştır.

² Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, fatmaozgebayram@sdu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3848-2992>

³ Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, tubacengelci@anadolu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9193-4313>

⁴ “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sürdürülebilirlik Bilinci Kazandırma Açısından İncelenmesi” başlıklı bu araştırma doküman incelemesinde gerçekleştirildiğinden etik kurul izni çıkarılmamıştır.

ABSTRACT: Sustainability can be defined as the environment's being protected in its most natural state in human-environment interaction, and the humans' regulating their negative effects on the environment in order to recover the environment. The social studies course, which has an important role in pointing out the environmental issues and raising awareness about the environment, aims to help students acquire knowledge, attitudes and participation towards the environment. One of the important materials in the achieving of these goals of the social studies course is the textbooks. With this study, it was aimed to examine the course books, which are one of the basic educational materials in the social studies course, in terms of sustainability awareness. The data source of the research consists of 4th, 5th, 6th, and 7th grade social studies course books published to be taught in the 2020-2021 academic year. In this qualitative research document analysis was used. Findings showed that sustainability awareness is emphasized in the in the 4th, 5th, 6th, and 7th grade social studies however, it can be stated that this content is limited in the context of raising awareness of sustainability. Additionally, it was concluded that the studies aiming to raise awareness of sustainability in the 4th, 5th, 6th and 7th grade social studies course books were diversified as open-ended questions, reading passages, project studies, multiple choice questions, and research questions. Based on the results obtained from the research, it has been suggested to increase the number of units, topics and studies to raise awareness of sustainability in social studies course books and to examine social studies course books by comparing them with the textbooks of other courses.

Keywords: Textbook, social studies, sustainability

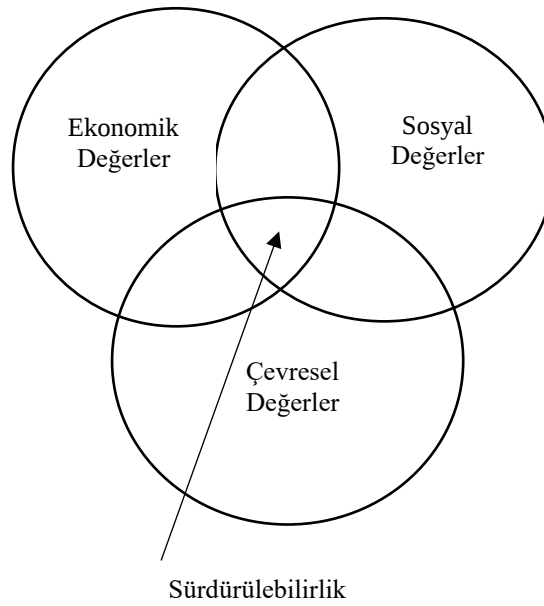
1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze giderek gelişen teknoloji, şehirleşme, sanayileşme ile birlikte nüfus ve tüketim alışkanlıklarında da artış meydana gelmiştir. İnsanın her alanda kurduğu üstünlük çevre üzerinde de etkisini göstermiştir. Zamanla çevreye karşı meydana gelen bu tutum çevre kaynaklarının karşılayabileceğinden daha fazla harcanmasına sebep olmuştur. Kaynakların bilinçsiz tüketimi ve ihtiyaçların sınırsızlığı çevrenin dengesinin korunmasının ve gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılmasının önemini ortaya çıkarmıştır. Doğal kaynakların sınırlı ve tükenbilir oluşu ile günümüz koşulları ve gelecek neslin yaşam şartlarını olumsuz olarak etkilememek için belirlenmesi gereken hedefler, sürdürülebilirlik kavramını ortaya çıkarmıştır.

Sürdürülebilirlik kavramına ilişkin pek çok farklı tanım bulunmakta ve bu tanımların da ortak noktasını çevrenin korunması ve devamlılığının sağlanması, gelecek nesillere sağlıklı bir çevre bırakılması, kaynakların etkili ve verimli kullanılması oluşturmaktadır. Bununla birlikte ilgili alanyazında sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı da görülmektedir. Ancak bu iki kavram arasında birtakım farklılıklar söz konusudur. Sürdürülebilirlik endüstriyel sistemlere, sosyal sistemlere ve doğal sistemlere uygulanabilen bir ilke olarak kabul edilmektedir. Doğa ile etkileşim halinde olan, sürekli değişen, sistemler arasında etkileşimi ve dinamik önlemleri gerektiren bir özellik taşımaktadır (Sartori, Latrónico ve Campos, 2014). Sürdürülebilir kalkınma ise çevre ve sosyal boyutu içermekle birlikte daha çok ekonomik gelişmeyi temel almakta; ekonomik büyümeyi sağlayacak kaynakların korunmasına ve kaynakların adil biçimde paylaşılmasına öncelik vermektedir (Sauvé, 2005; Selby, 2008). Sürdürülebilir kalkınma terimi 1987'de Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan Brundtland Raporu'nda *"gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden şimdiki neslin ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma"* biçiminde kullanılmıştır (United Nations, 1987, s.24). Bu tarihten günümüze gerçekleştirilen çeşitli çalışmalarda ve raporlarda sürdürülebilir kalkınma kavramı vurgulanmıştır. Birleşmiş Milletler 2015 yılında sürdürülebilir kalkınma alanında gelişmeleri değerlendirerek 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını belirlemiştir (United Nations, 2015, s.14). Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından yayımlanan 2030 Gündemi'nde de sürdürülebilir kalkınmanın önemi ele alınmıştır. Yayımlanan bu raporda öğrencilerin sorumluluk sahibi ve çevreye karşı duyarlı küresel bir vatandaş olarak yetişmeleri için gereken bilgi ve becerileri edinmelerinin önemi vurgulanmaktadır. İklim değişikliği gibi küresel problemleri azaltarak bunlara sürdürülebilir çözümler getirilmesinin gerekliliğinin ele alındığı raporda bilim ve teknolojiye ilerleme kaydetmenin ve sosyo-ekonomik olarak gelişmenin de toplumların sürdürülebilir kalkınmaya uyumunu kolaylaştıracığı belirtilmektedir (UNESCO, 2017, s.3).

Sürdürülebilirlik kavramı yapısı itibarıyla çevre, toplum ve ekonomi ile doğrudan ilişkilidir. Bu bakımdan sürdürülebilirlik bilincini kazandırmada bu üç boyutun bir arada bulunması önemlidir. Sürdürülebilirlik konusuna dayalı sorunların çözümü için çevresel, sosyal ve ekonomik konuların ortak paydada buluşacağı bir bakış açısı geliştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada örneğin, ekosistemin kendini yenileme kapasitesinin olumsuz etkilenmesini ve kaynakların aşırı kullanımını önlemek adına ekonomik büyüme ve çevresel sürdürülebilirlik hedeflerinin aynı anda ele alınıp iyileştirilmesi gerekmektedir (Aşıcı, 2013; Munda, 1997). Sürdürülebilirlik kavramının disiplinlerarası yapısı bireyin bu konuda belli bir bilgi, beceri ve değer sistemi geliştirmesini hedeflemektedir. Le Grange (2013) sürdürülebilir bir bakış açısı kazanıp bir bilinç geliştirebilmek adına belli değerlerin kazanılmış olması gerektiğini ifade etmekte ve bunları iki grupta ele almaktadır. İlk olarak insan ve doğa ilişkisini ekolojik sürdürülebilirlik bakış açısından ele alan görüşün ikinci boyutu da insan ve insan ilişkisini sosyal adalet değeri bağlamında

ele almaktadır. Buna göre insan ve doğa ile ilgili bakış açısı, biyo-çeşitlilik ve türler arası eşitliği savunarak insanı doğanın bir parçası ve ona bağımlı bir canlı olarak görmeyi, tüm yaşam biçimlerine saygılı olmayı ve kaynakların dikkatli kullanımına özen göstermeyi gerektirmektedir. İkinci bakış açısı olan insan ve insan ilişkisine göre ise temel insan hakları ve ifade özgürlüğünü savunma, temel ihtiyaçları bilme ve herkes için eşit olanakları istemek önemlidir. Sürdürülebilirlik bilincini kazandırmanın ve geliştirmenin en etkili yollarından biri eğitimidir. Verilecek eğitim ile bahsedilen değer sistemini geliştirmek ve bu değerleri sürdürülebilirliğin boyutları olan ekonomik, toplumsal ve çevresel alanda bütünleştirebilmek önemlidir. Öğrencilerde sürdürülebilirliğe ilişkin bir bilinç geliştirmede bu üç alanın da hem ayrı ayrı hem de bütünleştirilerek ele alınması gerekmektedir. Sürdürülebilirlik üçlüsü olarak ele alınan bu bütünleştirme anlayışı Herremans ve Reid (2010, s.17) tarafından aşağıda yer alan Şekil 1 ile ifade edilmiştir.

Şekil 1: Sürdürülebilirlik Üçlüsü (Herremans ve Reid, 2002, s.17).

Şekil 1’de de görüldüğü üzere sürdürülebilirlik, ekonomik değerler, sosyal değerler ve çevresel değerlerin bir bütününden meydana gelmekte ve bu şeklin kesişme noktasında yer almaktadır. Ekonomik, sosyal ve çevresel değerlerin bir bileşiminden meydana gelen sürdürülebilirliğe ilişkin bir bilinç kazandırabilme konusunda eğitime önemli görevler düşmektedir. Eğitim alanında uluslararası gündemde öncelikli hale gelen konulardan biri de sürdürülebilirlik bilinci gelişmiş ve bu bilinci yaşamına aktarabilen bireylerin yetiştirilmesidir. Birleşmiş Milletler Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları’nda da ele alındığı üzere sürdürülebilir bir yaşam biçimini benimsemiş ve bu anlayışla bir toplumsal düzen kurarak çevreyi koruma ve üretim-tüketim ilişkilerinde sürdürülebilirliği gözeten bireyler yetiştirmek son derece önemlidir (Birleşmiş Milletler Türkiye, 2016). Bireylere kazandırılmak istenen bu nitelikler ile sosyal bilgiler dersinin amaçları arasında benzerlikler bulunmaktadır.

Sosyal bilgiler dersi öğrencilere içinde bulundukları çevreyi tanıtmaya, çevre konusunda sahip olduğu hakları gösterme, bilim ve teknolojiyi sürdürülebilir bir şekilde kullanmayı öğretme konusunda önemli bir görev üstlenmektedir (Karatekin, 2011). Sosyal bilim disiplinlerini öğrencilerin gelişim düzeyine uygun biçimde bütünleştirilerek toplumsal kişilik geliştirmeyi amaçlayan sosyal bilgiler, içeriğinde çevre ve çevre eğitimi konusuna da yer vermektedir. Öğrencilerin bugün ve gelecek için sorumlu bir vatandaş olarak çevre sorunlarını önemseyen duyarlı bireyler olmalarını hedeflemektedir. Öğrencilerin çevre ile ilgili konuları öğrenmeleri, çevrenin korunması ve devamlılığının sağlanması için

gerekli sorumlulukları edinmeleri ve çevrenin gelişimini sağlamak adına bilinç geliştirmeleri dersin öncelikleri arasında yer almaktadır. Sosyal bilgiler dersi çevre konularının yanı sıra sürdürülebilirliğin diğer önemli boyutları olan ekonomi konuları ile toplumsal konulara da yer vermektedir. Öğrenciler bu derste üretim, tüketim ve dağıtım unsurları ile toplumsal yaşamda gereksinim duydukları temel bilgi, beceri ve değerleri de kazanmaktadır. 2018 yılında yayınlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında dersin özel amaçları arasında “*Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olma*” (Millî Eğitim Bakanlığı, 2018, s.8) ifadesinin yer aldığı görülmektedir. Ders kapsamında öğrencilerin çevre ve sürdürülebilirlik konusunda duyarlı bir birey olarak yetişmeleri önemsenmektedir. Bu amaçların yerine getirilmesinde yararlanılan materyallerden biri ders kitaplarıdır. Bu anlamda, araştırmanın konusu olan sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincini geliştirmeye yönelik ünite, konu ve çalışmaların belirlenmesinin sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilirlik bilinci kazandırılması bağlamında öğretim materyallerinin geliştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

İlgili alanyazın incelendiğinde sosyal bilgiler ders kitabında çevre ve sürdürülebilirlik ile ilgili konulara ilişkin birçok çalışmanın gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu çalışmalar sosyal bilgiler 4 ve 5. sınıf ders kitaplarında sürdürülebilirlik kavramını incelemeye (Mentiş Taş ve Özkaral, 2016), çevre eğitiminin yerini belirlemeye (Çoban ve Temir, 2018; Özdemir ve Gökçe, 2019), çevre sorunlarını ele alan etkinlikleri belirlemeye (Karakuş ve Şeyihoğlu, 2021), yenilenebilir enerji kaynaklarının yerini belirlemeye (Çolak, Kaymakçı ve Akpınar, 2015), bilinçli tüketicilik konularının yer alma durumunu belirlemeye (Dere ve Aktaşlı, 2019), sosyal bilgiler ders kitaplarının doğal kaynakları koruma bilincine olan katkısını belirlemeye (Koca ve Yıldırım, 2016) yönelik olarak sıralanabilmektedir. Alanyazında yer alan çalışmalarda sürdürülebilirlik kavramı ele alınmakla birlikte daha çok sürdürülebilirliğin çevre boyutunda yer alan birtakım unsurların ders kitaplarındaki yerinin incelendiği görülmektedir. Alanyazında tüm sınıf düzeyleri için sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik konusunun ele alındığı ya da sürdürülebilirlik bilincinin kazandırılmasının incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmada 4. sınıf düzeyinden 7. sınıf düzeyine sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilinci kazandırma ile ilişkili ünite, konu ve çalışmalar ele alınmış, sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilirlik bilinci kazandırma ile ilgili yapılacak çalışmalara ışık tutmak amaçlanmıştır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının sürdürülebilirlik bilinci açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ünite ve konular nasıl ele alınmıştır?
2. 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik hangi çalışmalara yer verilmiştir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma deseni, veri kaynağı, verilerin toplanması, verilerin analizi, inandırıcılık ve araştırmanın sınırlılığı açıklanmıştır.

2.1. Araştırma Deseni

Araştırma 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilirlik bilinci açısından incelenmesi amacıyla nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman incelemesi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, sosyal olguların ardında kalan yazılı, görsel, işitsel ve istatistiksel kanıtların analizini içerir (Merriam, 2018).

2.2. Veri Kaynağı

Araştırmada doküman olarak 2020-2021 eğitim-öğretim yılında okutulmak üzere Tuna Matbaacılık ve Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılan ve Eğitim ve Bilişim Ağı (EBA)’ndan erişime sunulan ve 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları kullanılmıştır. Kitaplara ait bilgiler şu şekildedir:

- Sosyal bilgiler 4. sınıf düzeyi için Tuna Matbaacılık tarafından basılmış ders kitabı analiz edilmiştir. Kitap, Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararıyla 2018-2019 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

Kitap künyesi: Tüysüz, S. (2021). *İlkokul sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Tuna Matbaacılık.

- Sosyal bilgiler 5. sınıf düzeyi için Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılmış ders kitabı analiz edilmiştir. Kitap, Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 24.06.2019 gün ve 15 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Kitap künyesi: Evirgen, Ö. F., Özkan, J. ve Öztürk, S. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları.

- Sosyal bilgiler 6. sınıf düzeyi için Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılmış ders kitabı analiz edilmiştir. Kitap, Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Kitap künyesi: Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H. ve Yılmaz, M. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları.

- Sosyal bilgiler 7. sınıf düzeyi için Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından basılmış ders kitabı analiz edilmiştir. Kitap, Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 18.04.2019 gün ve 8 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Kitap künyesi: Açıl, Ö., Güvenç, H., Hayta, A. ve Kılıç, S. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin analizi için betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz, verilerin önceden belirlenen temalara göre özetlenerek yorumlandığı bir analiz biçimidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.240). Araştırma kapsamında betimsel analiz için şu basamaklar izlenmiştir:

1. Çerçeve oluşturma aşamasında, 2018 yılında T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca hazırlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (MEB, 2018) incelenmiştir. Ardından sürdürülebilirlik bilincinin yer alma durumunu belirlemek adına sosyal bilgiler dersi 4., 5., 6. ve 7. sınıf düzeyi ders kitapları incelenmiştir. Seçilen ders kitapları ünite, konu ve çalışmalar bağlamında ele alınmıştır.

2. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi aşamasında, seçilen ders kitapları üzerine incelemelerden elde edilen bulgular ünite, konu ve çalışmalara göre düzenlenmiştir.
3. Bulguların tanımlanması aşamasında, oluşturulmuş çerçeveye göre veriler ifade edilmiştir. Ders kitaplarından alınan görseller ile bulgular desteklenmiştir.
4. Bulguların yorumlanması aşamasında, görseller ile tanımlanan bulgulara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

2.4. İnandırıcılık

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve teyit edilebilirlik ölçütlerinin sağlanması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmada, araştırma süreci ile sonuçları ayrıntılı ve anlaşılır bir biçimde ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmanın konusu olan dokümana yönelik analizler betimlemeler ve doğrudan alıntılar ile sunulmaya çalışılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler iki araştırmacı tarafından incelenmiştir. İncelemeler sonucunda veri içindeki örüntüler bulunmuştur. Elde edilen bulguların doğrulanması amacıyla ise Miles ve Huberman'ın (2019) içsel tutarlılığı sağlamak amacıyla geliştirdiği formülü kullanılarak hesaplamaya gidilmiştir (Miles ve Huberman, 1994'ten akt. Baltacı, 2017, s. 8). Buna göre görüş birliği ve görüş ayrılığı yaşanan durumlar üzerinden yapılan hesaplama sonucunda uyum yüzdesi %85 olarak belirlenmiş ve araştırmadan elde edilen verilerin güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.5. Araştırmanın Sınırlılığı

Araştırma, 2020-2021 eğitim öğretim yılında okutulmak üzere Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları ve Tuna Matbaacılık tarafından basımı gerçekleştirilmiş 4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları ile sınırlıdır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın bulguları, doküman analizinden elde edilen verilerin sonucunda ortaya çıkan iki kategori altında sunulmuş ve bu kategorilere aşağıda yer verilmiştir:

- 4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ünite ve konular
- 4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar

3.1. 4., 5., 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Sürdürülebilirlik Bilincini Kazandırmaya Yönelik Ünite ve Konular

4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı sürdürülebilirlik bilinci kazandırma açısından incelenmiştir. Buna göre ders kitabında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya ilişkin ünite ve konuların neler olduğuna yönelik bulgulara aşağıda yer ver verilmiştir.

3.1.1. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Sürdürülebilirlik Bilincini Kazandırmaya Yönelik Ünite ve Konular

4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik konular Üretimden Tüketime isimli 5. üniteye yer almaktadır. Bu ünitenin Bilinçli Tüketici Olalım, Tüketime Evet, İsrafa Hayır konularında sürdürülebilirlikle ilgili içeriğe yer verilmektedir.

3.1.1.1 Bilinçli tüketici olalım konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ifadeler

Üretimden Tüketime ünitesinin üçüncü konusu olan Bilinçli Tüketici Olalım'da alışveriş sırasında dikkat edilmesi gereken hususlar ele alınmaktadır. Bu konuya göre bir ürün seçerken temizliği, tazeliği, fiyatı gibi özelliklerin yanı sıra son kullanma tarihi, içindekiler, ürün kalite sertifikası ve geri dönüştürülmüş materyallerden üretilme durumuna dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ürün ambalajlarının geri dönüşüm özelliklerinin önemi *Ürünlerde aramamız gereken bir diğer özellik, ambalajlarının geri dönüştürülebilir malzemelerden üretilmiş olmasıdır. Ambalajın üzerindeki işaretlere bakarak geri dönüşüme uygun malzemeden yapıp yapılmadığını kolayca anlayabiliriz.* (MEB, 2021, s.135) cümlesi ile ifade edilmiştir. Ürün ambalajlarının üzerinde yer alması gereken geri dönüştürülebilir materyal, kalite standart sertifikasına ilişkin sembol ve barkod numaralarına da yer verilmiş; buna ilişkin bulgu Görsel 1'de sunulmuştur.

Görsel 1: Ambalajlarda Yer Alması Gereken Sembol ve Kodlar (Tüysüz, 2021, s.135)

Görsel 1'de de görüldüğü gibi Üretimden Tüketime ünitesinde öğrencilere bilinçli tüketici olma alışkanlıklarını kazandırmak amacıyla çeşitli ifadelerin anlamları ve görsellerini tanıtmak amaçlanmaktadır. Ürün ambalajları üzerinde yer alan bu işaretlere yönelik bilgilerin edinilmesi ile öğrencilerin günlük hayatlarında sürdürülebilirlik bilincini kazanmaları için çeşitli uyarıcıları takip etmeleri sağlanmaktadır.

3.1.1.2 Tüketime evet, israfa hayır konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ifadeler

Üretimden Tüketime ünitesinin altıncı konusu olan Tüketime Evet, İsrafa Hayır'da kaynakların bilinçsiz kullanımının canlı yaşamına etkileri üzerinde durulmaktadır. Ekmek, su, elektrik, kâğıt, giysi ve zaman israfının ayrı ayrı ele alındığı konuda bu israfları önlemek için neler yapılabileceğine de değinilmektedir. Her bir israf unsuruna yönelik açık uçlu sorular ile öğrencilerin neler yapılabileceğini değerlendirmeleri istenmiştir. Tüketime Evet, İsrafa Hayır konusuna yönelik ifadelerin yer aldığı bulgular Görsel 2, Görsel 3 ve Görsel 4'te sunulmuştur.

Görsel 2: Ekmek İsrafını Önleme Kampanyası (Tüysüz, 2021, s.143)

Görsel 3: Kâğıt İsrafını Önlemek için Yapılacaklar (Tüysüz, 2021, s.147) **Görsel 4:** Su İsrafını Önlemek için Yapılacaklar (Tüysüz, 2021, s.146)

Görsel 2, 3 ve 4'te de görüldüğü üzere öğrencilerin bilinçli bir tüketici olarak gıda ve kaynak israfının önüne geçilebilmesi için sorumluluk almalarına önem verilmektedir. Buna yönelik kazanımlara ulaşmak için ise güncel gazete haberi örneği ya da bireysel olarak yapılabilecek davranışlara yer verildiği görülmektedir.

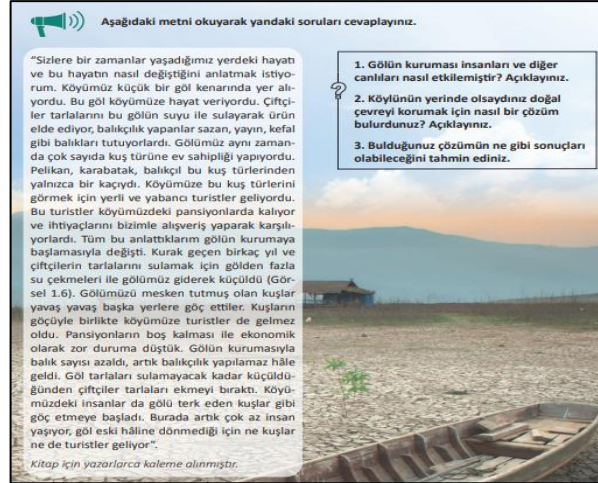
Analiz sonucu elde edilen bulgulara göre 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında 1 ünite ve 2 konu içerisinde sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya ilişkin içeriğe yer verildiği söylenebilir.

3.1.2. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Sürdürülebilirlik Bilincini Kazandırmaya Yönelik Ünite ve Konular

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ifadeler Toplum İçinde Ben isimli 1. ünite, Yaşadığımız Yer isimli 3. ünite ve Üretimden Tüketime isimli 5. üniteye yer almaktadır.

3.1.2.1 Toplum içinde ben ünitesinde sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik konular

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının birinci ünitesi olan Toplum İçinde Ben'de sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ifadeler ikinci konu *Olaylar ve Sonuçları* ile üçüncü konu *Haklarımı ve Sorumluluklarımı Biliyorum*'da ortaya çıkmaktadır. *Olaylar ve Sonuçları* konusu içerisinde doğal çevreyi korumak adına insanların üzerine düşen görevleri yapmamaları sonucunda doğal ortamda meydana gelen bozulmalar ve bunların insan yaşamına etkileri ele alınmaktadır. Buna ilişkin bir okuma parçasına yer verilen konuda öğrencilerden çözüm önerileri getirmeleri beklenmiştir. İlgili bulguya Görsel 5'te yer verilmiştir.

Görsel 5: Okuma Parçası (Evirgen, Özkan ve Öztürk, 2021, s.14)

Haklarımı ve Sorumluluklarımı Biliyorum konusunda ise yaşamımız boyunca içinde bulunduğumuz toplumda aldığımız roller, haklar ve sorumluluklar üzerinde durulmaktadır. Öğrencilere toplum içerisinde bir birey olarak hangi haklara ve sorumluluklara sahip oldukları öğretilmeye çalışılırken çevreyi koruma ve çöplerini çöp kutusuna atma sorumluluğu olduğu konusu da ele alınmıştır.

3.1.2.2 Yaşadığımız yer ünitesinde sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik konular

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 3. ünitesi olan Yaşadığımız Yer’de sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ifadeler beşinci konu olan *Afetlerin İnsan Üzerinde Etkileri*’nde yer almaktadır. Doğal afetlerin meydana gelme sebeplerine yer verilen konuda, beşerî unsurların doğal afetlerin meydana getirdiği hasarı artırdığı ve bu hasar sonucu çevrede geri döndürülmesi zor yıkımların meydana geldiği vurgulanmaktadır.

3.1.2.3 Üretimden tüketime ünitesinde sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik konular

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının 5. ünitesi Üretimden Tüketime’de sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik içerik dördüncü konu *Üretim Serüveni*’nde yer almaktadır. İlgili konu tüketilen ürünlerin hangi aşamalardan geçerek ürüne dönüştüğünü ve elde edilen ürünlerin geri dönüşümüne yer vermektedir. Buğday tanesinden ekmek üretimine, ağaçtan kâğıt üretimine gibi çeşitli ürünlerin yapımını görseller ile ifade eden konuda atık kâğıtların yeniden kullanılması ve bu sayede çevreye verilen zararın azaltılmasına da değinilmektedir. Konu ile ilgili “1 ton kâğıt ve kartonun geri dönüşümü ile 17 ağacın kesilmesi önleniyor. Atık kâğıtların yeniden kâğıt elde etmek için kullanılmasıyla çevre daha az zarar görüyor. Böylece hava kirliliği, su kirliliği, su kullanımı azalıyor.” (Evirgen, Özkan ve Öztürk, 2021, s.134) ifadesine yer verilerek atıkların geri dönüştürülmesi ile çevreye yönelik önemli kazanımlar elde edileceği vurgulanmaktadır. Kâğıt atıkların geri dönüşümünün ele alındığı bulguya Görsel 6’da yer verilmiştir.

Görsel 6: Kâğıt Atıkların Geri Dönüşümü (Evirgen, Özkan ve Öztürk, 2021, s.134)

Görsel 6’da da görüldüğü gibi tüketilen malzemelerin geri dönüşüm sürecini gösteren, bu süreçlerin tamamlanması için hangi aşamalardan geçtiğini anlatan ifadeler yer almaktadır. Geri dönüştürülebilir ürünlerin doğru atık kutularına atılmasını teşvik eden bu görsel ile işleme alınan atıklar ile hava ve su kirliliğinin de önüne geçilebileceği ifade edilmektedir.

Analiz sonucu elde edilen bulgulara göre 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında 3 ünite ve 4 konu içerisinde sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya ilişkin ifadeler yer verildiği söylenebilir.

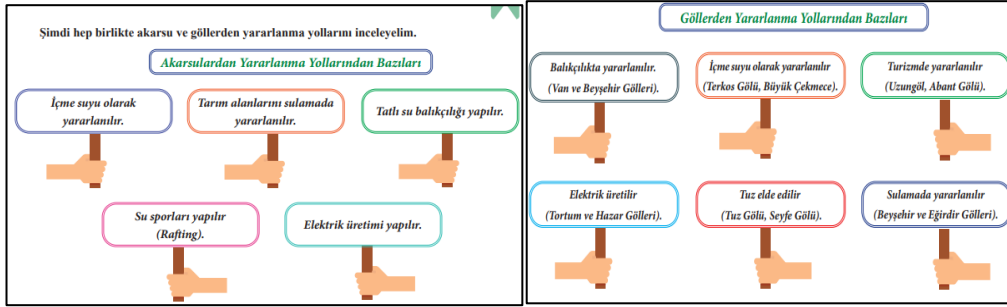
3.1.3. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Sürdürülebilirlik Bilincini Kazandırmaya Yönelik Ünite ve Konular

Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında sürdürülebilirlik bilincine Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim isimli 5. Üniteye yer verilmiştir. İlgili ünitenin birinci konusu *Ülkemizin Kaynakları ve Ekonomik Faaliyetleri*, ikinci konusu *Kaynaklarımızı Doğru Kullanıyorum* ve üçüncü konusu *Yatırım ve Pazarlama* sürdürülebilirlikle ilgili içeriğe yer vermektedir.

3.1.3.1 Ülkemizin kaynakları ve ekonomik faaliyetleri konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ifadeler

Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim ünitesi içerisinde birinci konu olarak yer alan *Ülkemizin Kaynakları ve Ekonomik Faaliyetleri*’nde dağıtım, ticaret, tüketim ve üretim kavramlarını kazandırmak amaçlanmaktadır. Türkiye’deki tarım, hayvancılık, ormancılık, madencilik, ticaret, turizm, sanayi ve hizmet sektörü gibi ekonomik faaliyetlerin her birini ayrı ayrı ele alan konuda sürdürülebilirlik bilincine yönelik birtakım ifadeler görülmektedir. Ülkemizdeki Ekonomik Faaliyetler başlığında yer alan konulardan *Topraklar*’da Türkiye’deki tarım alanlarında yetişen ürünler ve tarım arazilerinin üretim amaçlı kullanım şekillerinden söz edilmektedir. Sürdürülebilirlik bilincini kazandırmak amacıyla tarım alanlarının korunmasının önemi ele alınmaktadır. Buna göre “Bizlere düşen görev verimli tarım alanlarına sahip çıkmak, doğal varlıkları korumaktır.” (Yıldırım ve diğerleri, 2021, s.161) ifadesi yer almaktadır. Su Kaynaklarımız başlığı altında Türkiye’de yer alan akarsu ve göllerden farklı alanlarda da

yararlanıldığının vurgusu yapılmaktadır. Konuya ilişkin bulgulara Görsel 7 ve Görsel 8’de yer verilmiştir.

Görsel 7: Akarsulardan Yararlanma Yollarından Bazıları Görsel 8: Göllerden Yararlanma Yollarından Bazıları (Yıldırım ve diğerleri, 2021, s.167)

Görsel 7 ve 8’de de görüldüğü gibi sürdürülebilirlik bilincini kazandırmak üzere doğal kaynaklardan yararlanma şekillerine yer verilmektedir. Akarsu ve göllerin kullanım alanları çeşitlendirilerek doğal kaynaklardan en verimli biçimde faydalanılmasının Türkiye’nin tarım, ekonomi ve enerji bakımından gelişimine katkı sağlayacağı ele alınmaktadır.

3.1.3.2 Kaynaklarımızı doğru kullanıyorum konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ifadeler

Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim ünitesi içerisinde ikinci konu olarak yer alan *Kaynaklarımızı Doğru Kullanıyorum* konusunda doğal enerji kaynakları ve bu enerji kaynaklarının tükenen ve tükenmeyen olarak ayrılan iki türü ele alınmaktadır. Taş kömürü, linyit, güneş enerjisi ve rüzgâr enerjisi gibi her bir kaynağın ayrı ayrı ele alındığı konu içerisinde atık, fosil, jeotermal ve termik santrali kavramlarını kazandırmak amaçlanmaktadır. *Kaynaklarımızı Doğru Kullanıyorum* konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmayı amaçlayan bulguya Görsel 9’da yer verilmiştir.

Görsel 9: Tükenebilir ve Tükenemeyen Enerji Kaynakları (Yıldırım ve diğerleri, 2021, s.170)

Kaynaklarımızı Doğru Kullanıyorum konusu içerisinde yer alan sürdürülebilirlik bilincini kazandırmayı amaçlayan başlıklardan bir diğeri de Doğal Kaynaklar Sınırsız Değildir olmuştur. İçeriğinde toprak, su, orman gibi doğal kaynaklar ve petrol, kömür gibi enerji kaynaklarının bilinçsiz tüketimi sonucu yaşanan zaman ve gelecek için önemli sorunların meydana geleceği vurgulanmaktadır. “Yeryüzündeki tüm canlıların ihtiyacı olan doğal kaynaklar sınırsız ve tükenmez değildir. Dünyada nüfus hızla artarken sınırlı olan doğal kaynaklar da insanlar tarafından bilinçsizce tüketilip yok edilmektedir.” (MEB, 2021, s.173). “Sonuç olarak gelecek nesillere daha yaşanılır bir dünya bırakabilmek amacı ile hayatımızın her alanında çevreye duyarlı ve bilinçli birer tüketici olmalıyız. Su, ekmek, elektrik vb. tüketirken israftan kaçınmalıyız. Ayrıca, doğayı kirletmeyerek toprak ve sudaki canlıların devamlılığını

sağlamalıyız. Yeryüzünde bizden başka yaşayan canlıların da olduğunu unutmamalıyız.” (Yıldırım ve diğerleri, 2021, s.174).

3.1.3.3 Yatırım ve Pazarlama konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ifadeler

Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim ünitesi içerisinde üçüncü konu olarak yer alan *Yatırım ve Pazarlama* Türkiye’nin çeşitli illerindeki ekonomik faaliyetleri bu faaliyetlerin hangi koşullardan dolayı o bölgelerde ortaya çıktığını ele almakta ham madde ve sermaye kavramlarını kazandırmayı amaçlamaktadır. Konu, sürdürülebilirlik bilincini kazandırmayı ekonomik faaliyetler vurgusu ile ele almakta ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirildiği kaynakların korunmasını içermektedir. Türkiye’deki ekonomik faaliyetlere ilişkin Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Konya Ovası Projesi (KOP), Zonguldak, Bartın, Karabük Projesi (ZBK) örneklerine değinilen konu ile projelerin temel yaklaşımları sürdürülebilirlik açısından ele alınmaktadır. “*KOP Eylem Planı’nın temel amacı bölgede kapsamlı bir dönüşümü sağlayarak sanayi, ticaret, ulaşım, enerji gibi sektörleri güçlendirmek; eğitim, sağlık, kültür ve diğer sosyal hizmetlere erişilebilirliği artırmaktır.*” (Yıldırım ve diğerleri, 2021, s.177).

Analiz sonucu elde edilen bulgulara göre 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında 1 ünite ve 3 konu içerisinde sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya ilişkin ifadelere yer verildiği görülmüştür.

3.1.4. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Sürdürülebilirlik Bilincini Kazandırmaya Yönelik Ünite ve Konular

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ifadeler Ekonomi ve Sosyal Hayat isimli 5. ünite ve Ülkeler Arası Köprüler isimli 7. üniteye yer almaktadır.

3.1.4.1. Ekonomi ve sosyal hayat ünitesinde sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik konular

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının 5. ünitesi olan Ekonomi ve Sosyal Hayat’ta sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ifadeler *Üretim ve Yönetimin Temeli Toprak, Üretim Yolculuğu* ile *Yardımlaşma ve Dayanışma Kültürümüz* konularında görülmektedir.

Ekonomi ve Sosyal Hayat ünitesinin birinci konusu olan *Üretim ve Yönetimin Temeli Toprak*’ta ilk insandan günümüze toprağın işlenmesi ve hayatımızdaki rolü üzerinde durulmaktadır. İnsanların hayatlarını sürdürebilmek için toprağa duydukları ihtiyaç ve tarım faaliyetlerinin toprağın verimini korumadaki önemi vurgulanmaktadır. Konu içerisinde Osmanlı Devleti’ndeki toprak işletme çalışmalarına yer verilerek geçmişteki uygulamalar ve toprağın önemi üzerinden sürdürülebilirlik bilinci kazandırılmaya çalışılmaktadır. Özellikle tımar sisteminin toprağın verimini koruması ve üretimde sürekliliği sağlaması amacıyla yapıldığı vurgulanmaktadır. Konu hakkında “*Tımar sisteminde üretim yapan çiftçi, toprağını sebepsiz yere ekip biçmezse toprağı elinden alınırdı. Toprağı üç yıl ekip biçmeyen çiftçi “çiftbozan akçesi” adında bir vergi ödemek zorunda kalırdı.*” (Açıl ve diğerleri, 2019, s.146) ifadesi yer almaktadır.

Osmanlı Devleti sonrası Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yılları ve günümüz Türkiye’sinde de toprağın ve tarımın sürdürülebilirliğini korumanın önemine değinen konuda çiftçiye toprağı koruması için verilen eğitimden bahsedilmektedir. Konu ile ilgili bulguya Görsel 10’da yer verilmiştir.

Görsel 10: Tarımsal Verimi Artırma Çalışmaları (Açıl ve diğerleri, 2019, s.147)

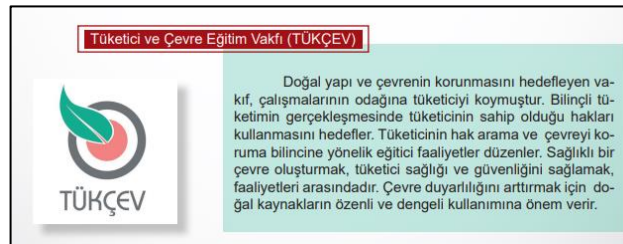
Günümüzde gerçekleştirilen modern tarım uygulamalarının da yer aldığı konuda bu tür yenilikçi uygulamalar aracılığıyla toprağın verimliliğinin artırılmasının yanı sıra akıllı sistemler ile su israfının da önüne geçildiğine değinilmektedir. Konuya ilişkin bulguya Görsel 11’de yer verilmiştir.

Görsel 11: Tarımda Akıllı Uygulamalar (Açıl ve diğerleri, 2019, s.148)

Ekonomi ve Sosyal Hayat ünitesinin ikinci konusu *Üretim Yolculuğu*’nda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ifadeler üretim faaliyetleri sonucu makineleşme ve teknolojiye değişimlerin olumlu yanları ile birlikte çevreye verilen olumsuz etkiler ile ele alınmaktadır. Konu ile ilgili “*Fabrikalaşmanın artması ile ormanlar ve tarım arazileri gibi doğal yerler hızla tükenmeye başlamış, çevre kirliliği artmıştır. Bu durum, insan yaşamını tehdit etmeye başlamıştır.*” (Açıl ve diğerleri, 2019, s.152) ifadesine yer verilmektedir.

Ekonomi ve Sosyal Hayat ünitesinin üçüncü konusu *Yardımlaşma ve Dayanışma Kültürümüz*’de sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ifadeler çevrenin korunması ve gelecek nesillere de aktarılmasını sağlamak amacıyla kurulan sivil toplum kuruluşlarının tanıtılması amacıyla gerçekleştirilmektedir. Konu ile ilgili bulguya Görsel 12’de yer verilmiştir.

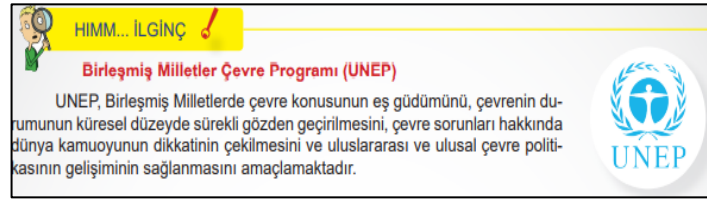

Görsel 12: Sivil Toplum Kuruluşu (Açıl ve diğerleri, 2019, s.156)

Görsel 12’de öğrencilere sürdürülebilirlik bilincinin kazandırılmasında sivil toplum kuruluşlarını da tanıtmak amaçlanmaktadır. Doğal yapı ve çevrenin korunmasında yalnızca bireysel değil, grup ve kurum olarak da faaliyet gösterebileceklerini ifade etmek için de yer verilen bu metin ile Tüketicici ve Çevre Eğitim Vakfı (TÜRKÇEV)’nin faaliyet alanları tanıtılmaktadır.

3.1.4.2 Ülkeler arası köprüler ünitesinde sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik konular

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının 7. ünitesi Ülkeler Arası Köprüler’de sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ifadeler dördüncü konu olan *Günümüz Dünya Sorunlarına Çözümler*’de yer almaktadır. Küresel iklim değişiminin ele alındığı konuda insanların bu soruna karşı yapabilecekleri “*Küresel iklim değişikliğinin yaşanmaması için; daha az enerji tüketerek, çöplerimizi geri dönüşüm kutularına atarak ve olabildiğince az yakıt kullanarak dünyamıza yardım edebiliriz. Gezegenimizin iyiliği için artık motorlu araçlar yerine bisiklete binmeli ya da gideceğimiz yere yürümeliyiz.*” (Açıl ve diğerleri, 2019, s.215) şeklinde açıklanmıştır. Bu ifadelerin yanı sıra uluslararası çevre koruma programı olan Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) da ilgili bölümde tanıtılmıştır. İlgili bulguya Görsel 13’te yer verilmiştir.

Görsel 13: Uluslararası Çevre Programı (Açıl ve diğerleri, 2019, s.216)

Görsel 13’te çevrenin korunması ve sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi amacıyla uluslararası faaliyet gösteren program ele alınmaktadır. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)’nin kapsamı ve amaçlarına değinen bu metin ile küresel düzeydeki faaliyetlere ilişkin öğrencilerin bilinçlendirilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Analiz sonucu elde edilen bulgulara göre 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında 2 ünite ve 4 konu içerisinde sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya ilişkin ifadelerle yer verildiği söylenebilmektedir.

3.2. 4, 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Sürdürülebilirlik Bilincini Kazandırmaya Yönelik Çalışmalar

4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar incelenmiş ve çalışmalara ilişkin bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

3.2.1. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Sürdürülebilirlik Bilincini Kazandırmaya Yönelik Çalışmalar

Sosyal bilgiler 4. sınıf ders kitabında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar Üretimden Tüketime ünitesindeki *Bilinçli Tüketici Olalım* ve *Tüketime Evet, İsrafa Hayır* konuları içerisinde yer almaktadır. Ünite sonunda yer alan ölçme ve değerlendirme bölümünde ise çoktan seçmeli olarak bir soru örneği görülmektedir. *Bilinçli Tüketici Olalım* konusunda yer alan etkinlik örneği ürünlerin ambalaj içeriğini listelemeye yönelik olarak hazırlanmış ve Görsel 14’te sunulmuştur.

Yapınız

Evinizde kullandığınız gıda ve temizlik ürünlerinden beş tanesini seçiniz. Bu ürünlerin adlarını ve hangi ülkede üretildiğini, ambalajının geri dönüştürülebilir malzemelerden yapılıp yapılmadığını ve üzerlerinde TSE, CE, ISO gibi kalite ve güvenlik işaretlerinden hangilerinin bulunduğunu tablodaki yerine yazınız.

Ürün Adı	Üretim Yeri	TSE	CE	ISO	Geri Dönüşüm

Görsel 14: Ürünlerin Ambalaj İçeriğini Belirleme Etkinliği (Tüysüz, 2021, s.135)

Tüketime Evet, İsrafa Hayır konusu içerisinde ise öğrencilerden “Biz dünyayı atalarımızdan miras değil çocuklarımızdan emanet aldık.” sözünü kısa bir metin ile değerlendirmeleri istenmiş ve bu çalışma *Görsel 15*’te sunulmuştur. Üretimden Tüketime konusunun ünite sonu etkinliğinde yer alan açık uçlu soru örneğine ise *Görsel 16*’da yer verilmiştir.

Yapınız

“Biz dünyayı atalarımızdan miras değil çocuklarımızdan emanet aldık.” sözünü duymuşsunuzdur. Bu söz ile verilmek istenen mesajın ne olduğuyla ilgili kısa bir metin yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Görsel 15: Kısa Metin Oluşturma Etkinliği (Tüysüz, 2021, s.148)

5. Aşağıdaki ürünlerden hangisinin geri dönüşümü yapılamaz?

A) Gazete B) Bisküvi C) Cam bardak D) Çelik tencere

Görsel 16: Çoktan Seçmeli Soru (Tüysüz, 2021, s.150)

Görsel 14, 15 ve 16’da da görüldüğü gibi öğrencilerde sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çeşitli çalışma örnekleri yer almaktadır. Çalışmalar bilinçli bir tüketici olarak öğrencilerin hem dikkat etmeleri gereken önemli ifadelerle hem de çevreyi koruma ve sürdürülebilirliği sağlamadaki fikirlerini belirlemeye yöneliktir.

3.2.2. 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Sürdürülebilirlik Bilincini Kazandırmaya Yönelik Çalışmalar

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmayı amaçlayan çalışmalar Toplum İçinde Ben ünitesinin üçüncü konusu içerisinde ve ünitenin ölçme ve değerlendirme bölümünde yer almaktadır. Ayrıca Yaşadığımız Yer ünitesinin de beşinci konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmayı amaçlayan çalışmaya yer verilmiştir.

3.2.2.1 Haklarımı ve sorumluluklarımı biliyorum konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının 1. ünitesi içerisinde yer alan *Haklarımı ve Sorumluluklarımı Biliyorum*'da öğrencilerin toplumsal yaşam içerisinde sahip oldukları haklar ve sorumluluklar ele alınmaktadır. Kurallara uymak, sağlıklı beslenmek gibi temel hak ve sorumlulukların yanı sıra çevreyi koruma ve çöpleri çöp kutusuna atmanın da üzerinde durulduğu çalışmaya *Görsel 17*'de yer verilmiştir.

Sıra Sizde		Aşağıda verilenlerden hangileri hak, hangileri sorumluluktur? İşaretleyiniz.	
	Hak	Sorumluluk	
Düşüncelerimi söylemek	☐	☐	
Okul kurallarına uymak	☐	☐	
Evde odamı temiz ve düzenli tutmak	☐	☐	
Yeterli ve sağlıklı beslenmek	☐	☐	
Çöpleri çöp kutusuna atmak	☐	☐	

Görsel 17: Hak ve Sorumluluk Seçme Etkinliği (Evirgen, Özkan ve Öztürk, 2021, s.20)

Görsel 17'de görüldüğü gibi ders kitabında öğrencilerin toplumsal hayattaki hak ve sorumluluklarını öğrenmelerini amaçlayan çalışmaya yer verilmiştir. Bu çalışma aracılığıyla öğrencilerin sürdürülebilirlik bilinci ile ilişkili olarak sahip oldukları haklara ve sorumluluklara ilişkin düşünceleri sağlanmaya çalışılmaktadır.

3.2.2.2 Yaşadığımız yer konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar

Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabının 3. ünitesi içerisinde yer alan *Afetlerin İnsan Üzerinde Etkileri* konusunda doğal afetlerin meydana geliş sebepleri ve bu sebepler arasında insan etkisinin yeri ele alınmaktadır. Sel felaketi ve bu felaketin verdiği tahribatın artmasında insan faktörünün ele alındığı bir gazete haberine yer verilen çalışmada öğrencilerden bu haber doğrultusunda çeşitli soruları yanıtlamaları istenmiştir. Bu kapsamda öğrencilerin insan faaliyetlerinin afetleri azaltıcı ve artırıcı etkilerini değerlendirmeleri istenmiştir. Sözü edilen çalışmaya *Görsel 18*'de yer verilmiştir.

Sıra Sizde		Aşağıdaki haberi okuyarak soruları cevaplayınız.	
Sel Felaketinin Nedeni Geçmişte Yapılan Hatalar			
Mersin'de son yaşanan sel felaketini değerlendiren Belediye Başkanı, dünyanın her yerinde zaman zaman yaşanan ve bazen büyük kayıplara da neden olan selin bir doğal afet olduğunu söyledi. Doğal afetlerin önüne geçmenin mümkün olmadığını, ancak bu afetlerin nedenleri üzerinde durmak gerektiğini belirten Belediye Başkanı, imar planlarında yapılan hatalara işaret etti. Tüm Türkiye'de geçmişten gelen ve zaman zaman sıkıntılar yaşanmasına neden olan imar planlarından kaynaklanan bir sorun olduğunu dile getirdi. Belediye Başkanı, "Yağmur suyu için Mersin'de mevcut kuzey-güney istikametinde ki tüm dereler rahatlıkla kullanılabilecek durumda ve deniz de bunların son noktası. Oysa ilçeler de dahil ne yapılmış Mersin'de? Dere yatakları imara açılmış. Birinci sorun bu. Tapulu yerlerde dere yatağında arsası olan kişilerin marlı arsası olduğundan bu inşaatlar maalesef şu anda da devam ediyor. Mersin özelinde önemli nedenlerden birisi dere yataklarının kapatılması." diye konuştu. Genel Ağ haberi, 16 Şubat 2017 (Düzenlenmiştir.)			
1. Haberde hangi afetten bahsedilmektedir?			

2. Haberde afetin zararlarını arttırdığı belirtilen insan uygulamaları nelerdir?			

3. Haberde bahsedilen afet dışında diğer afetlerin etkisini artıran insan uygulamalarını araştırarak aşağıya yazınız.			
Deprem _____			

Görsel 18: Gazete Haberi Etkinliği (Evirgen, Özkan ve Öztürk, 2021, s.88)

Görsel 18’de yer alan çalışmada da görüldüğü gibi öğrencilerin doğal afetlerin insan kaynaklı sebeplerini ve yıkıcı etkilerini görmeleri amaçlanmaktadır. Güncel olaylardan yararlanılarak gazete haberine yer verilen çalışmada öğrencilerin insanın doğaya yanlış müdahalesini değerlendirmeleri istenmektedir.

3.2.2.3 Ünite sonunda yer alan ölçme ve değerlendirme bölümünde sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar

Toplum İçinde Ben ünitesinin sonunda yer alan ölçme ve değerlendirme çalışması öğrencilerin sahip oldukları hakları ve sorumlulukları eşleştirmeleri ile ilgilidir. Çalışma kapsamında sağlıklı bir çevrede yaşamak için çevreyi kirletmemek gerektiği vurgulanarak eğitim ve oyun hakkı da ele alınmaktadır. İlgili çalışmaya yönelik bulguya Görsel 19’da yer verilmiştir.

C. Aşağıdaki haklar ile ilgili sorumlulukları eşleştiriniz.	
HAK	SORUMLULUK
■ Okulda eğitim görmek	■ Çevreyi kirletmemek
■ Oyun oynamak	■ Okula zamanında gitmek
■ Sağlıklı bir çevrede yaşamak	■ Oyuncakları zarar vermeden kullanmak

Görsel 19: Eşleştirme Etkinliği (Evirgen, Özkan ve Öztürk, 2021, s.33)

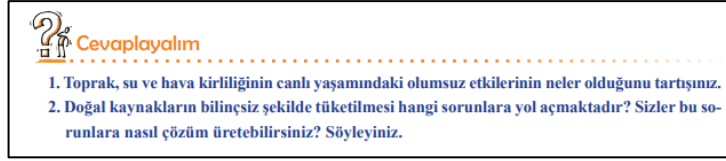
Görsel 19’da da yer aldığı üzere Toplum İçinde Ben ünitesinde hak ve sorumlulukların eşleştirilmesi etkinliği bulunmaktadır. Sürdürülebilirlik bilincine sahip bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu gibi çevreyi koruma ve kirletmeme sorumluluğunu da taşıdığını göstermeyi amaçlayan bir çalışma olarak düzenlenmiştir.

3.2.3. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Sürdürülebilirlik Bilincini Kazandırmaya Yönelik Çalışmalar

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim ünitesinin *Kaynaklarımızı Doğru Kullanıyorum* ile *Yatırım ve Pazarlama* konuları içerisinde yer almaktadır. *Ülkemizin Kaynakları ve Ekonomik Faaliyetleri* konusunda ise sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya ilişkin çalışma örneğine rastlanmamıştır. Ünite sonunda yer alan ölçme ve değerlendirme bölümünde ise sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya ilişkin çeşitli çalışmaların yer aldığı söylenebilir.

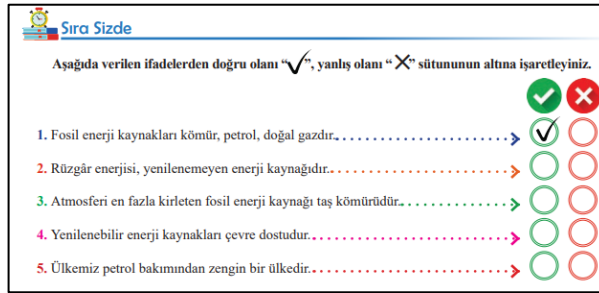
3.2.3.1 Kaynaklarımızı doğru kullanıyorum konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar

Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim ünitesi içerisinde ikinci konu olarak yer alan *Kaynaklarımızı Doğru Kullanıyorum*’da doğal kaynakların kirliliğinin canlı yaşamına olumsuz etkileri ve doğal kaynakların bilinçsiz tüketimi sonucu meydana gelebilecek sorunların neler olduğu ve bu sorunların çözümü için nasıl çözüm yolları üretileceğine ilişkin açık uçlu sorulara yer verilmiştir. İlgili konuya ilişkin çalışma Görsel 20’de sunulmuştur.

Görsel 20: Açık Uçlu Soru Örneği (Yıldırım ve diğerleri, 2021, s.174)

Öğrencilerin doğal kaynakların kirlenmesinin canlı yaşamındaki olumsuzluklarını analiz edip konuya ilişkin fikirlerini paylaşmalarını isteyen çalışma ile sürdürülebilirliğin sağlanması ve doğal kaynakların devamlılığının önemi vurgulanmaya çalışılmaktadır. Bilinçsiz tüketimin yol açacağı çok boyutlu sorunların ele alınıp bu sorunlara ilişkin bireysel çözüm önerileri üretilmesi istenmektedir. *Kaynaklarımızı Doğru Kullanıyorum* konusu doğal kaynakların yanı sıra enerji kaynaklarının da doğru değerlendirilmesinin insan yaşamı için önemine değinmektedir. Konuya ilişkin doğru-yanlış sorularına Görsel 21’de yer verilmiştir.

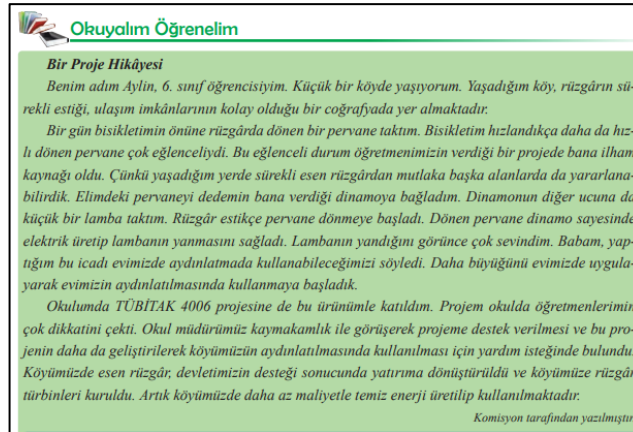

Görsel 21: Doğru-yanlış Çalışma Örneği (Yıldırım ve diğerleri, 2021, s.174)

Görsel 21’de yer alan çalışmada yenilenebilen ve yenilenemeyen enerji kaynaklarına ilişkin sorulara yer verilmiştir. Hem enerji kaynaklarının genel özelliklerini hem de çevre dostu olma özelliklerini ele alan sorular öğrencilerin sürdürülebilirlik bilinci kapsamında enerji üretimi ile çevrenin korunması arasındaki ilişkiyi kurması bakımından önemlidir.

3.2.3.2 Yatırım ve pazarlama konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar

Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim ünitesi içerisinde üçüncü konu olarak yer alan *Yatırım ve Pazarlama*’da yaşanan bölgelerdeki kaynakların doğru kullanımı sonucu hem çevrenin korunabileceği hem de insan yaşamının kolaylaşabileceği vurgusu yapılmaktadır. Ülkemizdeki yatırım türlerine değinerek bu yatırım araçlarının yenilenebilen enerji kaynaklarına dönüştürülmesini ele alan okuma parçasına Görsel 22’de yer verilmiştir.

Görsel 22: Okuma Parçası Örneği (Yıldırım ve diğerleri, 2021, s.178)

Görsel 22’de görüldüğü üzere okuma parçasında bir proje hikayesine yer verilmiştir. Bu hikâyede bir 6. sınıf öğrencisinin yaşadığı yerdeki rüzgâr gücünü elektrik enerjisine dönüştürmesi anlatılmaktadır. Metinde az maliyet ile temiz enerji üretilmesi bu sayede de kaynakların korunması ve devamlılığın sağlanması ele alınmıştır. Bu çalışma ile öğrencilerin sürdürülebilirliğin önemli bir unsuru olan gelişme ve devamlılığa ilişkin farkındalık kazanmalarının amaçlandığı söylenebilir. Benzer şekilde yaşanan yerdeki üretim araçlarından farklı alanlarda faydalanılarak üretim - ekonomik gelişim - devamlılık unsurlarına yönelik proje oluşturulmasını amaçlayan bir başka çalışma da Görsel 23 ve Görsel 24’te sunulmuştur.

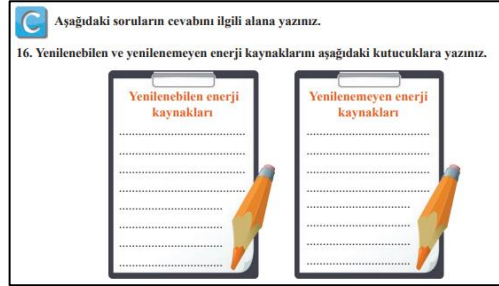
Sıra Sizde	Proje Örneği
Yaşadığınız yerin coğrafi şartlarını düşünerek aşağıda verilen yatırım projesinden hareketle bir yatırım projesi hazırlayıp sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.	Proje Örneği Projenin Adı: Zeytinyağı ürettiyorum. Projenin Konusu: Muğla ilinde zeytinyağı üretiminin yaygınlaştırılması, zeytinyağı fabrikalarının artırılması ve ülke ekonomisine kazanç sağlanması. Projenin Amaçları: -Zeytinyağı üretiminin ham maddesi için zeytin tarımını yaygınlaştırmak. -Boş arazileri zeytin ağaçları dikilerek tarıma kazandırarak. -Dikilen zeytin ağaçları sayesinde erozyonu önlemek. -Kendine özgü zeytin ve zeytinyağı üretimini Muğla'yı tanıtmak. -Kurulan zeytinyağı üretim tesisleri ile bölge halkına iş imkânı sağlamak. -Üretilen zeytinyağının ihracatı sayesinde ülke ekonomisine katkıda bulunmak. Yatırım Yapılan Yer: Zeytinyağı üretimi için gerekli olan şartları taşıyan (iklim ve yer şekilleri, ulaşım, pazarlama vb.) Muğla ve çevresi Pazarlama: Üretilen zeytinyağının reklamını yaparak ülke içinde pazarlanması ve ardından ihracatının gerçekleştirilmesi.
	Projenin Adı: Projenin Konusu: Projenin Amaçları: Yatırım Yapacağım Yer: Pazarlama:

Görsel 23: Yatırım Projesi Okuma Parçası Görsel 24: Yatırım Projesi Oluşturma Örneği (Yıldırım ve diğerleri, 2021,s.179)

Görsel 23 ve Görsel 24’te öğrencilere öncelikle zeytinyağı üretimine ilişkin bir proje örneği sunulmuştur. Bu proje ile Muğla ilinde zeytinyağı üretimini yaygınlaştırmanın sonucunda zeytin tarımının artacağı, boş arazilerin tarıma kazandırılacağı, erozyonun önleneceği, Muğla ilinin tanıtımının yapılacağı, bölge halkına iş imkânı sağlanacağı ve üretilen ürünün ihracatı ile ekonomik gelişmeye destek verileceği vurgulanmaktadır. Bir yatırım aracının hem korunması hem de pek çok alanda gelişmeyi sağlamasını ele alan proje örneği ile öğrencilerin sürdürülebilirliğin yalnızca çevre boyutunu içermediği, ekonomi ve kalkınmaya ilişkin boyutlarını da görmeleri sağlanmaktadır. Proje örneğine ilişkin okuma parçasının ardından öğrencilerden de bir yatırım projesi hazırlamaları istenmekte bu sayede de öğrendiklerini kendi çevreleri bağlamında düşünüp bir tasarım gerçekleştirmeleri amaçlanmaktadır.

3.2.3.3 Ünite sonunda yer alan ölçme ve değerlendirme bölümünde sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar

Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim ünitesinin sonunda öğrencilerin konu kapsamında elde ettikleri kazanımlarını belirlemek amacıyla çeşitli çalışmalar hazırlanmıştır. Bu çalışmaların sürdürülebilirlik bilincini kazandırma ile ilişkili olan örneklerine Görsel 25, Görsel 26 ve Görsel 27’de yer verilmiştir.

Görsel 25: Boşluk Doldurma Etkinlik Örneği (Yıldırım ve diğerleri, 2021, s.188)

21. Yenilenemeyen enerji kaynakları yandıklarında karbondioksit gazı açığa çıkarırlar. Bu zararlı gazların atmosferde birikmesi küresel ısınma ve asit yağmurları dediğimiz olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olur. Bu olumsuz durumların yaşanmaması için çevre dostu alternatif enerji kaynaklarının kullanımı yaygınlaştırılmalıdır. Buna göre aşağıda verilen enerji kaynaklarından hangisi alternatif enerji kaynakları içinde yer alır? A) Doğal gaz B) Kömür C) Petrol D) Rüzgâr	24. Fabrika, araba ve evlerde petrol ile kömür gibi fosil yakıtların kullanılması atmosferdeki gaz oranlarının değişmesine neden olmaktadır. Bundan dolayı dünyada iklim değişikliği yaşanmaktadır. İklim değişikliği bu şekilde devam ederse birçok canlı türü buna uyum sağlayamayacak ve yok olacaktır. Aşağıdakilerden hangisi bu sorunu çözmeye yönelik bir çalışma <u>olamaz</u>? A) Enerji tasarrufuna gitmek B) Yenilenebilir enerji kullanımını artırmak C) Fosil yakıtlar kullanmak D) Fabrikalarda filtre kullanımını yaygınlaştırmak
---	---

Görsel 26: Çoktan Seçmeli Soru Örneği Görsel 27: Çoktan Seçmeli Soru Örneği (Yıldırım ve diğerleri, 2021, s.189)

Görsel 25, 26 ve 27’de görüldüğü üzere 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının ünite sonunda sürdürülebilirlik bilinci ile ilişkili ölçme ve değerlendirme soruları boşluk doldurma ve çoktan seçmeli olarak hazırlanmıştır. Sürdürülebilirlik konusunun yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji kaynakları açısından ele alındığı çalışmalarda hem bilgi hem de yoruma ilişkin örnekler bulunmaktadır.

3.2.4. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Sürdürülebilirlik Bilincini Kazandırmaya Yönelik Çalışmalar

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar 5. ünite olan Ekonomi ve Sosyal Hayat’ın birinci, ikinci ve üçüncü konuları ile birlikte ünite sonu ölçme ve değerlendirme bölümünde yer almaktadır. Bununla birlikte 7. ünite Ülkeler Arası Köprüler’de de sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar bulunmaktadır.

3.2.4.1 Üretim ve yönetimin temeli toprak konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik etkinlikler

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının 5. ünitesinde birinci konu olarak yer alan *Üretim ve Yönetimin Temeli Toprak*’ta Osmanlı Devleti’ndeki tarım ve toprağı koruma uygulamaları ile tımar sisteminden söz edilmiştir. Buna göre öğrencilerden de Osmanlı Devleti Dönemi’nde yaşayan bir yönetici gibi düşünerek

üretimde sürekliliği sağlamak adına neler yapılabileceğini düşünüp yazmaları istenmiştir. Etkinlik ile ilgili bulguya Görsel 28’de yer verilmiştir.

Görsel 28: *Düşünüp Yazma Etkinliği* (Açıl ve diğerleri, 2019, s.146)

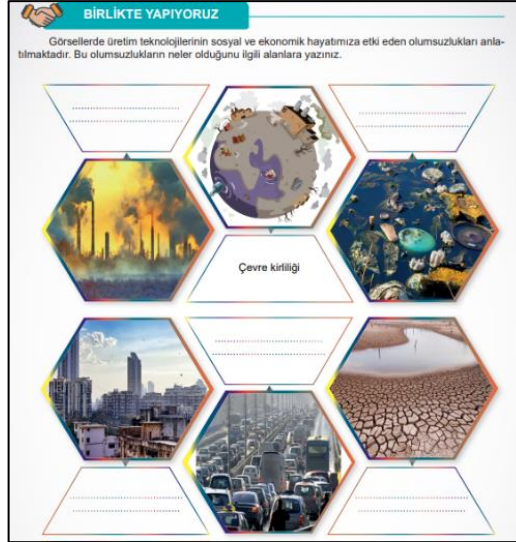
Üretim ve Tüketime Temeli Toprak konusunda Türkiye’deki tarımı destekleyen, toprağın gelişimini önemseyen kurum ve kuruluşları araştırma çalışması yer almaktadır. Çalışmaya ilişkin bulguya Görsel 29’da yer verilmiştir.

Görsel 29: *Araştırma Etkinliği* (Açıl ve diğerleri, 2019, s.148)

Görsel 29’da görüldüğü üzere öğrencilere sürdürülebilirlik bilincini kazandırabilecek çalışmalardan biri de Türkiye’de tarımı destekleyen kurum ve kuruluşlara ilişkin araştırma etkinliğidir. Öğrencilerin, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ), Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri ve Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) gibi kurum ve kuruluşların amaç ve faaliyet alanlarını araştırmalarını amaçlayan bu etkinlikte tarımsal sürdürülebilirliğin kurumsal olarak nasıl desteklenebileceğinin incelenmesi sağlanmaktadır.

3.2.4.2 Üretim yolculuğu konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının 5. ünitesinde ikinci konu olan *Üretim Yolculuğu*’nda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya ilişkin çalışma, üretim teknolojilerindeki gelişmenin hem çevremize hem de sosyal ve ekonomik bakımdan hayatımıza olumsuz etkilerinin neler olduğuna ilişkindir. Çalışmaya yönelik bulguya Görsel 30’da yer verilmiştir.

Görsel 30: Araştırma Çalışması (Açıl ve diğerleri, 2019, s.153)

Görsel 30'da da görüldüğü gibi ilgili çalışmada öğrencilerden üretim teknolojisinin dünyaya, çevreye, doğal kaynaklara, şehirlere ve topluma olan olumsuz sonuçlarını irdeleyerek araştırmaları istenmektedir. Sürdürülebilirlik bilincini yerel ve küresel ölçekte değerlendirerek kazandırabilecek bu çalışma ile öğrencilerin çok yönlü düşünceleri desteklenmektedir.

3.2.4.3 Yardımlaşma ve dayanışma konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının 5. ünitesinde yer alan *Yardımlaşma ve Dayanışma* konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışma vakıf ve derneklerin faaliyet alanları ve kuruluş amaçlarını araştırmayı içermektedir. Yardımlaşma, sağlık ve çevre üzerine vakıf örneklerinin ilgili boşluklara yazılmasını içeren çalışma Görsel 31'de sunulmuştur.

BİRLİKTE YAPIYORUZ		
Aşağıda vakıf ve derneklerin faaliyet alanlarına örnekler verilmiştir. Bu faaliyet alanlarında çalışma gösteren vakıf ve dernekleri örnekler veriniz. Bulduğunuz vakıf ve derneklerin kuruluş amaçlarını da ilgili alanlara yazarak etkinliğinizi tamamlayınız.		
	VAKIF	DERNEK
Yardımlaşma	Adı: Mehmetçik Vakfı Amaç: Türk Silahlı Kuvvetlerinde yaptığı vatan hizmeti esnasında; şehit olan veya herhangi bir nedenle hayatını kaybeden Mehmetçiklerin bakımla yükümlü oldukları yakınlarına, gazi ve engelli Mehmetçiklere yardım etmektir.	Adı: Amaç:
Sağlık	Adı: Amaç:	Adı: Amaç:
Çevre	Adı: Amaç:	Adı: Amaç:
Eğitim	Adı: Amaç:	Adı: Amaç:
Tüketici Hakları	Adı: Amaç:	Adı: Amaç:

Görsel 31: Araştırma Çalışması (Açıl ve diğerleri, 2019, s.158)

Görsel 31’de görüldüğü gibi öğrencilerde sürdürülebilirlik bilincini kazandırabilecek çalışmalardan biri de yardımlaşma, sağlık, çevre, eğitim ve tüketici hakları gibi alanlarda faaliyetler yürüten vakıf ve dernekleri araştırmalarına yöneliktir. Bu çalışma ile öğrencilerin çevre, sağlık ve tüketici hakları gibi çevresel konularla da ilgili olan kurumları araştırmaları ve tanımaları amaçlanmaktadır.

3.2.4.4 Ünite sonunda yer alan ölçme ve değerlendirme bölümünde sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar

Ekonomi ve Sosyal Hayat ünitesinin sonunda yer alan ölçme ve değerlendirme bölümünde sürdürülebilirlik bilincini kazandırmak amacıyla eşleştirme çalışmasına yer verilmiştir. Gıda güvenliğini sağlama ve çevre sorunlarına ilişkin farkındalık yaratma gibi amaçları içeren uluslararası kuruluşlar ve politikalarının yer aldığı çalışmaya ait bulguya Görsel 32’de yer verilmiştir.

C. Aşağıdaki uluslararası kuruluşlar ile bu kuruluşların amaçlarını eşleştiriniz.	
1. Dünyadaki gıda güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır.	☐ AİB
2. Tüm insanların mümkün olan en yüksek sağlık düzeyine ulaşmalarını amaçlamaktadır.	☐ FAO
3. Çevre sorunları hakkında uluslararası çevre politikasının gelişiminin sağlanmasını amaçlamaktadır.	☐ WFP
4. Dünyada çeşitli sebeplerle açlığa maruz kalan halk kitlelerine insani amaçlarla gıda yardımı sağlanmasını amaçlamaktadır.	☐ WHO
	☐ UNEP

Görsel 32: Eşleştirme Çalışması (Açıl ve diğerleri, 2019, s.220)

Görsel 32’de de ifade edildiği gibi ünite sonunda uluslararası kuruluşlar ile amaçlarını eşleştirme çalışması verilmiştir. Öğrencilerin bu çalışma aracılığıyla gıda güvenliği, çevre sorunlarının çözümü ve çevre politikalarının geliştirilmesi gibi konularda faaliyet gösteren kuruluşları tanıması amaçlanmaktadır.

3.2.4.5 Günümüz dünya sorunlarına çözümler konusunda sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar

Sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabının 7. ünitesi Ülkeler Arası Köprüler’de sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar dördüncü konu *Günümüz Dünya Sorunlarına Çözümler*’de yer almaktadır. Dünyanın geleceği için bireysel olarak sorumlulukların fark edilmesi amacıyla hazırlanan bu çalışmada öğrencilerden bir hafta boyunca enerji tüketimi, çöp geri dönüşümü gibi konularda bir çetele tutarak bunu rapor haline getirmeleri istenmiştir. Çalışmaya ilişkin bulguya Görsel 33’te yer verilmiştir.

YAPARAK YAŞAYARAK ÖĞRENYORUZ	
Daha az enerji tüketimi, çöplerin geri dönüşüm kutularına atılması, az yakıt kullanılması ve sizlerin ekleyeceği diğer maddelerden oluşan bir gözlem çetesi oluşturalım ve bir hafta boyunca kendimizi gözlemleyelim. Her gün bu çeteleyi tutalım ve gözlemlerimizin sonuçlarını sınıfta paylaşalım. Bu etkinliğin sonunda dünyamızın geleceği için bireysel olarak da bir şeyler yapabileceğinizi fark edeceksiniz.	

Görsel 33: Gözlem Raporu Oluşturma Çalışması (Açıl ve diğerleri, 2019, s.215)

Günümüz Dünya Sorunlarına Çözümler konusunda yer alan bir başka çalışmada ise öğrencilerden günümüzde yaşanan tsunami, açlık, küresel iklim değişimi gibi sorunlara çözüm önerileri getirmeleri istenmiştir. Çalışmaya ilişkin bulguya Görsel 34’te yer verilmiştir.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıda ülkelerin günümüzde yaşadığı sorunlar ile ilgili görseller verilmiştir. Bu sorunların çözümüne yönelik önerilerinizi aşağıdaki ilgili alanlara yazınız.

Günümüz Dünya Sorunları	Çözüm Önerileri
	Küresel iklim değişimi: İnsanların tüketim alışkanlıklarının değişmesi, halkın bilinçlenmesi, fosil yakıt kullanımının azaltılması önerilebilir.
	Tsunami:
	Açlık:
	Terörizm:

Görsel 34: Araştırma Çalışması (Açıl ve diğerleri, 2019, s.219)

Görsel 34'te görüldüğü gibi öğrencilerde sürdürülebilirlik bilincini geliştirecek bir çalışma olarak günümüz dünya sorunları ve bunlara ilişkin getirebilecekleri çözüm önerilerini sıralamaları istenmiştir. Güncel olay örneklerinden yararlanılarak oluşturulan bu çalışmada öğrencilerin hem küresel ve çevresel boyutta gerçekleştirilen etkinlikleri araştırmaları hem de sorunlara çözüm getirmeleri amaçlanmaktadır.

3.2.4.5 Ünite sonunda yer alan ölçme ve değerlendirme bölümünde sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalar

Ülkeler Arası Köprüler ünitesinin sonunda yer alan ölçme ve değerlendirme çalışmaları arasında da sürdürülebilirlik bilincini geliştirmeye yönelik örnekler yer almaktadır. Bu doğrultuda iklim değişikliğinin önlenmesi için bireysel çözümleri belirleyen ve küresel sorunlara çözüm arayan kuruluşların önemi konusunda açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Çalışmaya ilişkin bulguya Görsel 35'te yer verilmiştir.

F. Aşağıdaki soruların cevaplarını defterinize yazınız.

1. İklim değişikliğinin önlenmesine karşı duyarlı olan bir bireyin yapması gereken davranışlar nelerdir?
2. Küresel sorunlara çözüm arayan kuruluşların varlığı neden önemlidir?

Görsel 35: Açık Uçlu Soru Örneği (Açıl ve diğerleri, 2019, s.221)

Görsel 35'te görüldüğü üzere öğrencilerde sürdürülebilirlik bilincini geliştirebilecek çalışma olarak araştırma sorularına yer verilmiştir. Öğrencilerden iklim değişikliği ve küresel sorunların çözümüne ilişkin bilinçli bir bireyin sorumlulukları bağlamında sorunları tanımlayarak çözüm önerileri getirmeleri istenmektedir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ünite ve konuların sınırlı sayıda da olsa yer aldığı belirlenmiştir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında 4. sınıf düzeyinde Üretimden Tüketime isimli ünitenin *Bilinçli Tüketici Olalım, Tüketime Evet, İsrafa Hayır* konularında; 5. sınıf düzeyinde Toplum İçinde Ben ünitesinin *Olaylar ve Sonuçları ile Haklarımı ve Sorumluluklarımı Biliyorum* konusunda, Yaşadığımız Yer ünitesinin *Afetlerin İnsan Üzerinde Etkileri* konusunda ve Üretimden Tüketime ünitesinin *Üretim Serüveni* konusunda yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. 6. sınıf düzeyinde ise sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ifadelerin Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim ünitesinin *Ülkemizin Kaynakları ve Ekonomik Faaliyetleri, Kaynaklarımızı Doğru Kullanıyorum* ile *Yatırım ve Pazarlama* konularında yer aldığı belirlenmiştir. 7. sınıf düzeyinde ise yer alan ifadelerin Ekonomi ve Sosyal Hayat ünitesinin *Üretim ve Yönetimin Temeli Toprak, Üretim Yolculuğu* ile *Yardımlaşma ve Dayanışma Kültürümüz* konularında ve Ülkeler Arası Köprüler ünitesinin *Günümüz Dünya Sorunlarına Çözümler* konusunda yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ifadelerin ürünlerin geri dönüştürülebilirliği, israftan kaçınma, çevreye karşı hak ve sorumluluklar, doğal kaynakların korunması, yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji kaynakları, geçmişten günümüzde tarımsal verimliliği artırma çalışmaları, çevreyi korumaya ve sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik sivil toplum kuruluşları gibi konular etrafında çeşitlendirildiği söylenebilir. Buna göre sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik konuların çeşitliliğinin yeterince kapsamlı olmadığı ve ünite bazında değerlendirildiğinde de sayıca az olduğu ifade edilebilir.

Alanyazına bakıldığında bu araştırma sonucuna benzer sonuçlara ulaşmış çalışmaların olduğu görülmektedir. Azrak (2022) sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve ortaokul öğrencilerinin görüşlerini incelediği araştırmasında, çalışmaya katılan öğretmenlerin büyük bir kısmının sosyal bilgiler ders kitabını öğrencilere sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin bilgi ve beceri kazandırmada yetersiz gördüğünü belirlemiştir. Mentiş Taş ve Özkartal (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada sosyal bilgiler 4 ve 5. sınıf ders kitaplarında sürdürülebilirlik kavramına doğrudan yer verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Tanrıverdi (2009)'nin ilköğretim programlarını sürdürülebilir çevre eğitimi açısından incelediği çalışmasında ilköğretim programlarının genel hedeflerinde ve derslerin hedeflerinde “sürdürülebilir” kavramına hemen hemen hiç yer verilmediği; Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında çevre ile ilgili kavramlardan belli bir oranda söz edildiği belirlenmiştir. Benzer şekilde alanyazında sosyal bilgiler ders kitaplarında yenilenebilir enerji kaynakları konusunun sınırlı bir biçimde ele alındığını (Çolak, Kaymakçı ve Akpınar, 2015), çevre eğitime ilişkin içeriğin metin, görsel ve etkinlikler boyutunda yüzeysel biçimde verildiğini belirleyen (Özdemir ve Gökçe, 2019) çalışmalar olduğu görülmüştür. Diğer yandan alanyazında sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerleri inceleyen çalışmalarda doğal çevreye duyarlılık değerinin ön planda olduğunu belirleyen sonuçlara ulaşılmıştır (Erbaş, 2021; Kuş, Merey ve Karatekin; 2013). Buradan hareketle sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincini kazandırma bağlamında ekonomik, sosyal ve çevresel konularla, öğrencileri çevre konusunda sorumluluk almaya yöneltten konulara yeterli biçimde yer verilmediği söylenebilir. 2004 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından yayımlanan Türkiye Çevre Atlası'nda da Milli Eğitim Politikasının ana hedefleri arasında çevre eğitime yeterli alanın ayrılmamasının doğal varlıkların yok olması, çevrenin kirlenmesi, toprak erozyonu ve çölleşme gibi tehditlere karşı yeterli bilincin geliştirilmesini sınırlandığı vurgulanmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Orman Bakanlığı, 2004, s.7). Buna karşın sosyal bilgiler ders kitaplarında çevre ve çevresel konulara duyarlılık değerinin ön plana çıktığı, çevreye ve sürdürülebilirliğe ilişkin öğrenmelerin değer boyutuna önem verildiği görülmektedir.

Alanyazında sürdürülebilirlik konusunda farklı ders kitaplarının da incelendiği görülmektedir. Bu çalışmalardan Biström ve Lundström'ün (2021) İsveç'te, 7, 8 ve 9. sınıf düzeyinde okutulan coğrafya ve biyoloji ders kitaplarını sürdürülebilir kalkınma açısından inceledikleri araştırmalarında sözü edilen ders kitaplarında sürdürülebilirlik konusunda yeterince içeriğe yer verildiği, ancak ekolojik, ekonomik ve sosyal boyutlar arasındaki ilişkinin yeterince ele alınmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Kowasch (2017) Almanya'da okutulan coğrafya ders kitaplarını sürdürülebilir kalkınma açısından incelediği çalışmasında tüm ders kitaplarının kaynak kullanımı ve tüketimi konusunda bir ölçüde farkındalık oluşturmaya katkı sağlamakla birlikte coğrafya ders kitaplarının yenilenebilir kaynaklara yeterince yer vermediğini, kitapların ağırlıklı olarak petrol ve doğal gaz üretim ve tüketimine odaklandığını belirtmektedir.

Araştırmada sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincine yönelik ver verilen çalışmaların çoğunlukla bilgi düzeyinde değerlendirme yapmayı amaçlayan çalışmalar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma sonucunu destekler biçimde Demirezen ve Kaya (2022)'nin sosyal bilgiler ve fen bilimleri ders kitaplarında çevre konularını inceledikleri çalışmalarında çevre eğitimi konularının 4. ve 5. sınıf ders kitaplarında örnek ve görsellerle sunulduğu, 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında ise araştırma soruları ve etkinliklerle verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilinci ile ilişkili olduğu belirlenen çalışmaların öğrencilerin konuya ilişkin bilgi düzeyini belirlemeye dönük olduğu görülmektedir. İncelenen ders kitaplarında yer alan çalışmaların eşleştirme, doğru-yanlış, çoktan seçmeli soru, okuma parçalarını değerlendirme çalışmaları, boşluk doldurma, tablo oluşturma, düşün-yaz, araştırma ve gözlem raporu oluşturma gibi etkinlikler çerçevesinde şekillendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Oysa sürdürülebilirlik bilincini kazandırmak amacıyla yapılacak çalışmaların öğrencilerde sorumluluk bilinci geliştirmesi, aktif katılımı desteklemesi ve etkinliklerin yaşama uyarlanabilmesi gerekmektedir. İlgili literatürde Tanrıverdi (2009) tarafından ele alınan çalışmada vurgulandığı gibi çevre ve çevreye yönelik bilincin uygulama yapılmadan ve kısa sürede gerçekleşmesi olanaklı değildir. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için gereken eğitimin bu konuda beceri, tutum, değer ve anlayış geliştirebilecek nitelikte olması gerekmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilirlik bilinci kazandırılmasında öğrencilerin günlük yaşamlarına aktarabilecekleri yaparak yaşayarak öğrenme deneyimlerine gereksinim duyulmaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak getirilen öneriler uygulamaya ve araştırmaya dayalı öneriler olarak sıralanmıştır:

- Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmak amacıyla bilgi vermeye yönelik konu ve ifadeler yer verilmiştir. Bu içeriği destekleyecek biçimde bilgiyi yaşama aktarmayı kolaylaştıracak konu ve çalışmaların sayısı artırılabilir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik ünitelere sınırlı sayıda yer verilmiştir. Sürdürülebilirlik bilincini kazandırmanın disiplinlerarası bir yaklaşım ile diğer üniteler içerisinde de yer alması sağlanabilir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilincini kazandırmaya yönelik çalışmalara sınırlı sayıda ve çeşitlilikte yer verilmiştir. Sürdürülebilirlik bilincini kazandırmak amacıyla bilgiyi yorumlamayı, yaşam ile ilişkilendirmeyi sağlayacak araştırma ve proje geliştirme gibi farklı çalışma örneklerine yer verilebilir.
- Sosyal bilgiler ders kitaplarının sürdürülebilirlik bilinci kazandırmaya yer verme durumları ile farklı ders kitaplarında sürdürülebilirlik bilinci kazandırma unsurlarının yer alma durumları karşılaştırılarak incelenebilir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Araştırmacılar çalışmaya eşit oranda katkıda bulunmuştur.

Çıkar Çatışması Beyanı

Araştırmacılar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- Açıl, Ö., Güvenç, H., Hayta, A. ve Kılıç, S. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları.
- Aşıcı, A. A. (2013). Economic growth and its impact on environment: A panel data analysis. *Ecological Indicators*, 24, 324-333. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2012.06.019>
- Azrak, Y. (2022). Sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınma: Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve ortaokul öğrencilerinin görüşleri. *e-Kafkas Journal of Educational Research*, 9(3), 792-835.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 3(1), 1-15.
- Birleşmiş Milletler Türkiye. (2016). Sürdürülebilir kalkınma amaçları. <https://turkiye.un.org/tr/sdgs> adresinden 22.02.2023 tarihinde erişildi.
- Biström E. & Lundström, R. (2021) Textbooks and action competence for sustainable development: an analysis of Swedish lower secondary level textbooks in geography and biology. *Environmental Education Research*, 27(2), 279-294. Doi: 10.1080/13504622.2020.1853063
- Çoban, A. ve Temir, M. (2018). Türkiye’de sosyal bilgiler ders kitaplarında çevre eğitiminin yeri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 21-34. Doi: 10.16990/SOBIDER.4009
- Çolak, K., Kaymakçı, S. ve Akpınar, M. (2015). Sosyal bilgiler ders kitaplarında ve öğretmen adaylarının görüşlerinde yenilenebilir enerji kaynaklarının yeri. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 41, 59-76. Doi: <https://doi.org/10.15285/ebd.88939>
- Demirezen, S. ve Kaya, E. (2022). Sosyal bilgiler ve fen bilimleri öğretim programı ve ders kitaplarında çevre konuları. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5(2), 240-265. Doi: 10.52974/jena.1200514
- Dere, İ. ve Aktaşlı, İ. (2019). 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında bilinçli tüketicilik. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 283-302.
- Erbaş, A. A. (2021). Sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 23-40. Doi: 10.48146/odusobiad.779737
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J. ve Öztürk, S. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları.
- Herremans, I. M., & Reid, R. E. (2002). Developing awareness of the sustainability concept. *The Journal of Environmental Education*, 34(1), 16-20. Doi: <https://doi.org/10.1080/00958960209603477>
- Karakuş, S. ve Şeyihoğlu, A. (2021). 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki “çevre sorunları” konulu etkinliklerin disiplinlerarası öğretim yaklaşımı yönünden incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 88, 451-466.
- Karatekin, K. (2011). Sosyal bilgilerde çevre eğitimi. R. Turan, A. M. Sünbül ve H. Akdağ (Edt.). *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar – II içinde* (s. 270-285). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Koca, N. ve Yıldırım, R. (2016). Öğrencilerde doğal kaynakları koruma bilincinin gelişmesine katkısı açısından sosyal bilgiler dersi 6. sınıf “Ülkemizin kaynakları” ünitesinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46), 586-599.
- Kowasch, M. (2017). Resource exploitation and consumption in the frame of education for sustainable development in german geography textbooks. *RIGEO*, 7(1), 48-79. <http://www.rigeo.org/vol7no1/Number1Spring/RIGEO-V7-N1-3.pdf> adresinden 04.11.2022 tarihinde erişildi.
- Kuş, Z., Meray, Z., ve Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.
- Le Grange, L. (2013). The politics of needs and sustainability education. R. B. Stevenson, M. Brody, J. Dillon, & A. E. J. Wals (Eds.), in *International handbook of research on environmental education* (pp. 126-132). London: Routledge Press.
- Mentiş Taş, A. ve Özkaral, T. C. (2016). Sosyal bilgiler 4-5. sınıf programı ve ders kitaplarının sürdürülebilirlik kavramı açısından incelenmesi. *Researcher*, 4(1), 61-73.

- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çev. Edt.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar). Ankara. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden 18.03.2022 tarihinde erişildi.
- Munda, G. (1997). Environmental economics, ecological economics, and the concept of sustainable development. *Environmental Values*, 6(2), 213–233. Doi: 10.3197/09632719776679158
- Özdemir, M. ve Gökçe, N. (2019). 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının çevre eğitimi açısından incelenmesi. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 61-75.
- Sartori, S., Latrónico, F. & Campos, L. (2014). Sustainability and sustainable development: a taxonomy in the field of literature. *Ambiente & sociedade*, 17, 01-22.
- Sauvé, L. (2005). Currents in environmental education: Mapping a complex and evolving pedagogical field. *Canadian Journal of Environmental Education*, 10, 11–37.
- Selby, D. (2008). The firm and shaky ground of education for sustainable development. J. Gray-Donald, & D. Selby (Eds.). In *Green frontiers: Environmental educators dancing away from mechanism*, (pp. 59-76). Rotterdam: Sense. Doi: https://doi.org/10.1163/9789087904654_006
- Tanrıverdi, B. (2009). Sürdürülebilir çevre eğitimi açısından ilköğretim programlarının değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 34(151), 89-103.
- Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Orman Bakanlığı. (2004). *Türkiye çevre atlası*. Ankara. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/turk-yecevreAtlas--20180514084340.pdf> adresinden 22.02.2023 tarihinde erişildi.
- Tüysüz, S. (2021). *İlkokul sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Tuna Matbaacılık.
- UNESCO. (2017). UNESCO moving forward the 2030 agenda for sustainable development. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247785> adresinden 04.11.2022 tarihinde erişildi.
- United Nations. (1987). Report of the world commission on environment and development: our common future. UN. <https://digitallibrary.un.org/record/139811#record-files-collapse-header> adresinden 24.01.2023 tarihinde erişildi.
- United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement> adresinden 07.02.2023 tarihinde erişildi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H. ve Yılmaz, M. (2021). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Devlet Kitapları.

EXTENDED ABSTRACT

Sustainability can be defined as protect environment in its most natural state in human-environment interaction, and regulate the negative effects of the human on environment in order to recover the environment. However, there are many different definitions of the concept of sustainability, and the common point of these definitions is to protect and maintain the environment, to leave a healthy environment to future generations, and to use resources effectively and efficiently. It is seen that the concepts of sustainability and sustainable development are used interchangeably in the relevant literature but on the other hand, there are some differences between these two concepts. Sustainability is accepted as a principle applicable to industrial systems, social systems, and natural systems. It includes interaction with environment, changeable and dynamic precautions (Sartori, Latrónico, & Campos, 2014). Sustainable development, includes environmental and social dimensions, but is mostly based on economic development; gives priority to the protection of resources that will ensure economic growth and the fair sharing of resources (Sauvé, 2005; Selby, 2008). The term of sustainable development was used in the Brundtland Report prepared by United Nations World Commission on Environment and Development in 1987 as *"Humanity has the ability to make development sustainable to ensure that it meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs."* (United Nations, 1987, p.24). The concept of sustainable development has been emphasized in various studies and reports since then. The importance of sustainable development is also discussed in the 2030 Agenda published by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). According to this published report, the importance of making the world sustainable above all else and that students acquire the knowledge and skills necessary to grow up as responsible and environmentally conscious global citizens is emphasized. In the report, which deals with the necessity of reducing global problems such as climate change and bringing sustainable solutions to them, it is stated that making progress in science and technology and socio-economic development will facilitate the adaptation of societies to sustainable development (UNESCO, 2017, p.3).

Social studies, which aims to raise responsible individuals by integrating social science disciplines in accordance with the developmental characteristics of students, also includes the subject of environment and environmental education. It aims to make students sensitive individuals by developing sustainability awareness that cares about environmental problems as responsible citizens for their present and future. Students' learning about environmental issues, acquiring the necessary responsibilities for the protection and continuity of the environment, and raising awareness in order to ensure the development of the environment can be listed among the main priorities of the course. In the Social Studies Curriculum published in 2018, the special objectives of the course include the expression *"Recognizing the limitations of the natural environment and resources, trying to protect natural resources with environmental awareness and having a sustainable environmental understanding"* (Ministry of National Education, 2018, p.8). Textbooks, which are important materials for the social studies course to realize mentioned aims, have a great role in raising students who are sensitive to environmental issues, who can take environmental responsibility by thinking about the present and the future, and who have developed a sense of sustainability. In the literature, no study has been found in which the subject of sustainability is discussed in social studies textbooks for all grade levels or the awareness of sustainability is examined. For this reason, in this study, the units, subjects and studies related to raising awareness of sustainability in social studies textbooks from the 4th to the 7th grade were discussed, and it was aimed to guide the future studies to be carried out on raising awareness of sustainability in the social studies course.

In the research, document analysis in the scope of qualitative research method, was used to examine 4th, 5th, 6th, and 7th grade social studies textbook in terms of sustainability. The data source of the research consists of the 4th, 5th, 6th, and 7th grade social studies textbooks published to be taught in the 2020-2021 academic year. Descriptive analysis was employed for the analysis of the data. Findings of the study showed that sustainability awareness is emphasized in the in the 4th, 5th, 6th, and 7th grade social studies textbooks. However, it can be stated that this content is limited in the context of raising awareness of sustainability. Additionally, it was concluded that the studies aiming to raise awareness of sustainability in the 4th, 5th, 6th, and 7th grade social studies textbooks were diversified as open-ended questions, reading passages, project studies, multiple choice questions, and research questions. Based on the results obtained from the research, it has been suggested to increase the number of units, topics and studies to raise awareness of sustainability in social studies textbooks and to examine social studies textbooks by comparing them with the textbooks of other courses.